

Redusert risiko ved bruk av plantevernmidler – muligheter og begrensinger

Av Johan Ellingsen

Johan Ellingsen er ansatt i Norges Vel

Innlegg på fagtreff 27. nov. 2000.

Jeg er ikke i tvil om at norske bønder etter beste evne vil slutte helljertet opp om å nå målene i handlingsplanen, men virkemidlene som velges, er det delte meninger om.

Handlingsplanen har som hovedstrategi valgt et økonomisk virkemiddel som innebærer at bruken av plantevernmidler skal merkes såpass hardt i lommeboka at både den totale bruken og bruksmønsteret på sikt vil endres. Bak en slik strategi ligger en oppfatning om at bonden i sin bruk står overfor et frivillig valg. Dette mener jeg i enkelte tilfelle er direkte feil, da det i spesielle produksjoner som f.eks frukt, bær og grønn saker er gjort alt for lite for å få fram reelle alternativer til de kjemiske midlene. Forutsatt en intensivt forskningsinnsats på områder der kjemien til nå har vært enerådende, er dette forhåpentligvis områder vi kan vente oss andre biologiske, termiske og mekaniske alternativer i tida framover.

Det er viktig å minne om at arbeidsgruppen bak handlingsplanen satte som forutsetning at inndratte avgiftsmidler ”kombineres med tilbakeføring av det samme pengebeløp til finansiering av tiltak med miljøeffekt i jordbruket” eller som jeg vil føye til, brukes til FOU innen tema alternativt plantevern, slik det etter hva jeg vet, gjøres i Danmark.

Autorisasjonskurset.

Det viktigste som har skjedd i kjølvannet av de to handlingsplanene, er innføringen av det obligatoriske autorisasjonskurset. Vi fikk i Bonde laget bare positive tilbakemeldinger på kurset. Vårt inntrykk var at mange var glad over å få en informasjon man hadde saknet. Kurset hadde sine åpenbare svakheter ved fravær av innføring i alternative metoder og kunnskap om avdrift, men den viktigste nytten er den holdningsendringen vi på sikt vil få til omgangen med giftige kjemikalier. Bonden preges i dag av et tvisyn på giftmidlene: På skapet hos forhandlerne står det dødningehode

og GIFT med store bokstaver, når han seinere bruker det i åkeren, heter det plantevernmidler.

Selv pleier jeg alltid å si at det dreier seg om å regulere konkurransen fra ulike skadegjørere, ikke bekjempe dem som i en annen krig. Det vi faktisk kjemper imot er en holdning særlig skapt gjennom forsøkringsystemet om at den dyktigste bonden er bonden med den helt ugrasfrie og sykdomsfrie åkeren.

Handlingsplanen

En stor og påfallende svakhet ved handlingsplanen er at den i liten grad har lagt vekt på at "ikke bruk" av plantevernmidler er det beste tiltaket for å redusere bruken av plantevernmidler. Danskene lagde en stor utredning på dette for et par år siden, og 0-alternativet nådde da ikke opp i deres handlingsplan, men for et land med 60% av totalarealet som dyrkingsjord og 80–90% av vannforsyningen fra det ofte plantevernmiddel-forurensede grunnvannet, var 0-alternativet betraktet som meget relevant.

Å tenke seg et mål i dag om fullstendig fravær av kjemiske plantevernmidler, er selvsagt helt urealistisk da det vil gripe alt for sterkt inn i landbrukspolitikken. Allikevel vil jeg først si litt om dette alternativet, fordi det i alle fall bør være en visjon fram mot det bærekraftige landbruket.

I det økologiske jordbruket er det gjort mye for å finne effektive alternative metoder som kan være et realistisk alternativ til de kjemiske midlene. Det er på denne måten at det økologiske jordbruket blir en spydspiss for utvikling av ny driftsteknikk som også

vil komme det konvensjonelle landbruket til gode. Som kornbonde vil jeg spesielt framheve bruken av ugrasharv i korn, som også kan kombineres med kjemiske midler etter behov. Andre metoder fra det giftfrie landbruket er bruken av agrylduk og termiske og mekaniske midler i radkulturer. Jeg er overbevist om at listen over alternativer reguleringsmetoder kan gjøres mye lengre, bare innsatsen for å få de fram prioriteres slik Handlingsplanen legger opp til.

Handlingsplanen burde etter min mening hatt en grundig analyse av nødvendigheten av å bruke plantevernmidler. Den viktigste grunnen til den tross alt lille bruken i Norge, er utviklingen mot mer spesialiserte og ensidige driftsformer for å bedre lønnsomheten. Jeg vil kanskje bli betegnet som naiv når jeg påstår at strukturen i det moderne landbruket må ta hovedskylda for den økte bruken av plantevernmidler. En intensiv, spesialisert produksjon år etter år må nødvendigvis innebære at det i enkelte godt egnede områder oppstår stort smitte- og utviklingspress fra skadegjørere. Det kan være jordsmonn som på grunn av mekaniseringsteknikk kan være særlig velegnet for en type produksjon (gulrot på svartjorda i Søndre Hedmark, eller områder med velegnet klima og jordsmonn (eks. grønnsaksdistrikter, eller potetdyrking på morenejordsområder). Et allsidig vekstskifte er og blir det beste alternativet til ensidige produksjoner, men det er lite forenlig med dagens lønnsomhetskrav når bonden samtidig presses stadig hardere på pris.

Dessverre er det slik at kravene til lønnsomhet i landbruket i dag forutsetter at det brukes plantevernmidler. Det er viktig å fastslå dette, fordi bonden etter min mening også må betraktes som et offer i denne utviklingen. Jeg vil anta at svært få bønder i dag kjører utpå med åkersprøyta med særlig stor glede. Ønsket er jo at forbrukeren er villig til å betale merkostnadene ved dyrere produksjoner uten bruk av kjemiske midler.

Når vi attpåtil vet at dette arbeidet også er forbundet med stor helsefare for bonden sjøl, (kfr. det banebrytende arbeidet til forsker Peter Kristensen, STAMI), forsterker dette inntrykket av at bonden i denne saken selv er et offer. Uten at jeg skal gå nærmere inn på dette her, er de helsemessige konsekvensene for bonden sjøl nesten skandaløst dårlig belyst i arbeidsgruppas rapport. Kunnskaper om konsekvenser for egen helse er en viktig faktor for å endre motivasjonen hos brukeren!

Handlingsplanen har viet flere sider til å behandle et innspill fra faglagene ved jordbruks-forhandlingene i 1997 om å gi tilskudd som stimulerte til ikke å sprøyte, f.eks ugrasharving i korn og en 5års kontrakt som forpliktet bonden til ikke å bruke kjemiske ugras eller insektmidler i eng. Da så lite som 11% av engarealet sprøytes mot ugras og insekter, er jeg enig i at en tilskuddsordning på 40 kr./da for ikke å sprøyte i eng blir unødvendig dyr og sannsynligvis vil fange opp få nye brukere. At ordningen derimot ble forkastet for korn, som står for 70 % av alle ugrasmidlene som brukes, har jeg vanskelig for å forstå all den stund tilskuddet

også var tenkt dekket ved en omfordeling av AK tilleggene. En 25% oppslutning fra kornprodusentene ville betydd en omfordeling av bare 37 mill. kr. Jeg er enig i at det ville vært en utfordring å finne en effektiv og rimelig kontrollordning for tiltaket, men å hevde som handlingsplanen gjør at "ikke-sprøyting" ville svekke motivasjonen for integrert dyrking og ikke stimulere til innsats verken i forhold til arbeidet med skadeterskler, prognoser og varslings, tyder ærlig talt på at enkelte vurderer "ikke- bruk" alternativet som en trussel. Kontrollen kunne ganske enkelt vært gjort gjennom den nå obligatoriske spøytejournalen. Enten stoler myndigheten på bøndene, eller så får man droppe hele journalen!

Bruken av GMO er en ny trussel jeg av flere grunner vil kjempe i mot. Norsk landbruk må ikke havne i den situasjon at bruk av genmodifiserte planter blir en nødvendighet på lik linje med plantevernmidler for å oppnå lønnsomhet i næringa.

Stikkordsmessig vil jeg til slutt liste opp enkelte klare forbedringspunkter som må oppfylles for at tilliten til kontrollapparatet skal bli bedre:

- Store overskridelser av et plantevernmiddel i selli i sommer hos en bonde i Lier, aktualiserte debatten om mer kunnskap om nedbrytningss hastigheten av plantevernmidler i norsk klima. Jeg synes det er lite tillitsvekkende at norsk godkjenningsspraksis skal basere seg på fabrikanternes egne opplysninger om midlenes nedbryting i laboratorier og i land med annet jordsmonn og mildere

klima. Den uthengte bonden i Lier som påsto å ha fulgt behandlingsfristene og ført sin sprøytejournal, skal ikke lide for manglende offentlig innsats på godkjenningssiden.

- Dersom integrert plantevern skal inngå i KSL's kvalitetssikringssystem, spør jeg om hensikten er å innføre en ny merkeordning for bruk av plantevernmidler, eller om dette bare skal bli en minimumsstandard i KSL- sammenheng

- Næringsmiddeltilsynets kontrollordning på restverdier i frukt og grønt fungerer seint og er ikke tilfredsstillende. Stortinget påla i høst SNT at dette arbeidet må effektiviseres slik at varene blir kontrollert og godkjent før de når ut til butikkene. Da må også tilbakemeldingene til bøndene om overskridelser skje raskere enn de gjør i dag.